

13. ЦДАВО України. – Ф. 5235 Діяльність УНР в екзилі. – Оп. 1. – Спр. 41. Документи про роботу виконавчого органу УНРади. – 146 арк.
14. ЦДАВО України. – Ф. 5235 Діяльність УНР в екзилі. – Оп. 1. – Спр. 43. Документи про роботу виконавчого органу УНРади. – 79 арк.
15. ЦДАВО України. – Ф. 5235 Діяльність УНР в екзилі. – Оп. 1. – Спр. 61. Комунікати і постанови президії УНРади в зв'язку з заявою фракції ОУН до УНРади. – 195 арк.

Аннотація

в статтє раскрыты проблемы консолидационных процессов украинского национально-освободительного движения, проходившие в среде украинской диаспоры в течение 40-х гг. XX в. и создании Государственного центра УНР в изгнании .

Ключевые слова: Государственный центр Украинской Народной Республики, экзиль, Заграничные Части Организации Украинских Националистов, Координационный комитет, Организация Украинских Националистов (бандеровцев), Украинский Национальный Совет , Украинская Национальная Республика , Украинский Контактный Комитет.

Annotation

The article deals with the problem of consolidation processes Ukrainian national liberation movement that took place among the Ukrainian diaspora during the 40 's of the XX century and the establishment of the State Center for UNR in exile .

Keywords: National Center of Ukrainian People's Republic, ekzil, Foreign Parts of Ukrainian Nationalists, the Coordinating Committee, the Organization of Ukrainian Nationalists (Banderas), Ukrayinskaa National Council, the Ukrainian National Republic, Ukrainian Contact Committee .

УДК 94:338.48 - 6:2(477) «19»

**Литвин Ірина
(Київ)**

**РЕЛІГІЙНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ (90-І РР. ХХ СТ. -
СЬОГОДЕННЯ)**

В статті розкривається стан та перспективи розвитку такого специфічного виду туризму як – релігійний туризм. Коротко охарактеризовано ресурсну базу, якою володіє Україна для розвитку його паломницької та екскурсійної форми.

Ключові слова: релігійний туризм, паломництво, культурно-історична спадщина.

Початок 90-х років ХХ ст. став для України історичним, оскільки вона здобула можливість вийти на європейський культурний простір зі своїми унікальними історичними та культурними цінностями. Важливу роль в цьому відіграла туристична галузь держави, яка пропагує українські природно-

кліматичні та культурно-історичні ресурси як на європейському, так і на міжнародному туристичному ринках.

Наразі туризм в Україні представляє собою досить розгалужену систему з багатьма структурними елементами, одним з яких є релігійний туризм. Він бере свої витoki з часів формування основних світових релігій і здійснюється в таких двох основних формах:

- паломницький туризм (відвідання святих місць з метою поклоніння реліквіям) і місіонерство (здійснення подорожей з метою пропаганди того чи іншого віровчення);

- релігійний туризм екскурсійної пізнавальної спрямованості [2, с. 10].

Становлення та розвиток релігійного туризму в Україні досліджували такі науковці як Сапелкіна З. П., Яроцький П.Л., Кадацька Ю.А. [9; 12; 2].

В сучасному світі існує різноманіття вірувань, сект, церковних організацій. Це і різні форми політеїзму, традиції якого походять від первісних релігій, і різноманітні форми монотеїзму. Тут і національні релігії – конфуціанство (Китай), іудаїзм (Ізраїль), синтоїзм (Японія), і світові релігії: буддизм, християнство, іслам, індуїзм. Саме світові релігії найбільше впливають на розвиток сучасних цивілізацій. Їх релігійні центри є основними об'єктами релігійного туризму.

Починаючи із найдавніших часів релігійний туризм був пов'язаний насамперед із паломництвом [12, с. 147-148].

Паломництво завжди вважалось найвищим проявом особистої духовності, служіння вірі та ідеї. Паломники сприймаються як люди втаємничені, осяяні небесною благодаттю, які своїм діянням прислужилися вірі і принесли з собою, у собі цю частку сакрального. Саме тому сприяння, допомога паломникам є здавна неодмінною рисою моральності [8, с. 310].

Ще з часів перших цивілізацій дійшли свідоцтва про вірування у те, що молитва більш дієва у певних місцевостях, що мають те чи інше відношення до божества. Сакральність певних місць визначається їх роллю у становленні релігії. Вона пов'язана з подіями, що впливали на становлення віри, з діяннями святих, з певними чудесами тощо. Здавна вважалось, що їх відвідання наближає людину до Бога, тому що ці місця ніби обрані Ним для спілкування з людьми і на знак цього певним чином позначені (чудесами та іншими проявами). А люди, в свою чергу, позначали ці місця різними символами віри (камені, хрести, храми тощо). Тобто сакралізація певних місць є невід'ємною часткою кожної релігії [10, с. 2].

Християнське православне паломництво з України до Святої Землі має давню вікову традицію: відомі джерела відносять її до XI-XII ст. Зокрема «Житие и хождение Даниила, русской земли игумена» залишило свідоцтво паломництва ігумена Данила з Чернігівських земель і містить не тільки описи святих місць, але й відомості з організації паломництва за часів Єрусалимського королівства.

Загальні суспільні тенденції (розвиток промисловості, удосконалення транспортних засобів та шляхів сполучення, суттєві зрушення в способі життя населення, підвищення середнього рівня життя, зміни геополітичної ситуації та інші об'єктивні причини) сприяли збільшенню паломництва і, відповідно, переростанню сфери забезпечення релігійних потреб населення в індустрію, розквіт якої припадає на другу половину XIX ст.

У Західній Європі, особливо у Франції та Німеччині, у цей час щорічно організовуються паломницькі каравани до Святої Землі по 300-400 чол. Значно виріс потік православних паломників з теренів Російської імперії. Центром збору православних паломників стала Одеса, а морський шлях, яким вони діставались до Святої Землі, пролягав через Константинополь. Якщо на початку сторіччя їх щорічна чисельність не перевищувала кількох десятків, то в 1820 р. вона вже досягла 200 чол., а в 1840-х роках подвоїлась, склавши в кінці сторіччя майже 5 тис. чол.

Але найбільший потік паломників спостерігається з кінця XIX ст. до початку першої світової війни, що пов'язано з поліпшенням транспортного сполучення, його значним здешевленням.

У той час, як паломництво з Росії набрало сталих організаційних форм у другій половині XIX ст., паломники греко-католики західноукраїнських земель, що входили до складу Австро-Угорщини, чекали на цей момент аж до початку XX ст. Перше відоме нам паломництво було організоване в 1906 р. за участю митрополита Галицького архієпископа Львівського Андрія Шептицького при сприянні досвідченого організатора паломництва з Тиролю полковника Генріха Гіммема фон Агісбурга. Організаційні засади базувались на схемі тирольського товариства "Palastina Pilgerverein", що до того організувало 9 аналогічних подорожей за європейськими стандартами того часу [2, с. 22-24].

Протягом багатьох віків паломництво було практично єдиним видом подорожування, не пов'язаним ні з жодною "корисною", матеріальною метою, що збігається з сучасним поняттям туризму як суспільного явища.

Саме як один з видів туризму релігійний туризм органічно ввійшов в сучасний туристичний процес. На нього припадає 3-5% обсягу світового туристичного потоку [9].

Україна має багату релігійну історію та спадщину і тому може бути активним учасником національного, європейського та міжнародного релігійного туристичного ринку.

Релігієзнавчий туризм має особливе значення для розвитку внутрішнього туризму в Україні, оскільки викликає великий інтерес з боку не лише віруючих, а й інших верств населення. Адже цілком закономірним наслідком тривалого панування в суспільстві атеїстичних ідей та ідеологічних приписів в оцінці релігійних явищ, антирелігійної пропаганди і порушення конституційного принципу свободи совісті є посилена увага до тих явищ, які довгий час перебували під забороною.

Туристично-екскурсійна робота в таких умовах була одним із небагатьох джерел отримання знань про історію розвитку релігії в Україні, яка є духовним стрижнем національної культури і об'єднавчою основою нації. Володіння цим масивом знань є необхідною умовою подальшого розвитку суспільства і збереження його культурних надбань.

Релігійна традиція українського народу та наявні сакральні ресурси сприяють формуванню стійкого попиту на паломницькі тури та формуванню в нашій країні ринку релігійного туризму.

Розвиток загального інтересу до релігійного туризму не обійшов і Україну. Спостерігається процес становлення туристичних фірм по організації релігійних і паломницьких турів, а також деяких паломницьких служб, організованих при монастирях, церквах, а також інших релігійних організаціях. Тільки за останні три-чотири роки в Україні значно збільшилася кількість туристів, що здійснюють паломництво до святинь України, а також прямуючих за кордон з релігійно-пізнавальною метою [3, с. 230-231]. Основні маршрути таких поїздок пролягли до Ізраїлю, Італії, Греції, Кіпру, Туреччини, Єгипту, Саудівської Аравії, Індії, Китаю, на Тибет.

Попри суспільно-політичні перетрубації в Україні, туризм демонструє феноменальну життєздатність і динамізм, в першу чергу завдяки своїй релігійній ресурсній базі. На сьогоднішній день в Україні діє близько 120 паломницьких служб, які займаються організацією екскурсій, поїздок і паломництв по святих місцях України [4, с. 61]. Наша держава може

задовольнити потреби не тільки православних паломників, але й представників інших конфесій.

Так визнаним духовним центром греко-католицької церкви в Україні є Зарваниця. Знаходиться вона в західній частині Тереховлянського району Тернопільської області. Це сакральне місце, яке за своїм релігійним та історичним значенням стоїть поруч з Києво-Печерською, Почаївською та Святогірською лаврами.

Саме перед образом Матері Божої Зарваницької Папа Римський Іван Павло II звеличував свої молитви. Для цього ікону спеціально привозили до Києва [11].

Місто Умань (Черкаська область) стало місцем паломництва євреїв, які сповідують одну з течій юдаїзму хасидизм. Вони вважають своїм обов'язком побувати хоча б раз у своєму житті на могилі цадика Нахмана. Вони також вважають, що якщо вони зустрінуть Новий рік Рош Гашана біля його могили, то наступний рік буде дуже щасливим для них. Вони приїжджають до Умані цілими общинами, разом із жінками та дітьми. З 2010 року між Україною та Ізраїлем була підписана угода про взаємний безвізовий в'їзд до країни.

Крім того хасиди з усього світу здійснюють паломництво до Меджибожа, який освячений двадцятилітнім перебуванням тут Баал Шема, а в Умані, на околиці містечка, стоїть могила одного з найвизначніших послідовників Бешта, духовного лідера брацлавських хасидів Ребе Нахмана з Брацлава, що помер і був похований 1810 року [1, с. 300-301].

Щорічно католики всього світу здійснюють паломництво до Бердичева (Житомирська область), який став відомим серед прочан завдяки іконі Пресвятої Діви Марії [1, 38-39].

Проте більшість святих місць в Україні належать православному світу. Це й Києво-Печерська Лавра, яка займає шосте місце в списку найкрасивіших і вражаючих храмів світу. До того ж у конкурсі на кращі 7 чудес України на думку експертів вона зайняла перше місце. І Святогірський монастир – місце, куди з'їжджаються люди з усієї України, Росії і сусідніх країн. Соляні печери давно створили Слов'яногірську репутацію лікувального та духовного центру Східної України. І Почаївська лавра – один з найдавніших монастирів України. Заснували лаври на горі біля містечка Новий Почаїв незабаром після татарського погрому Києва Батием, тобто десь близько 1240-1241 року. Першими засновниками обителі були затворники Києво-Печерської Лаври, які втекли на Волинь від ординського розорення. У

соборному храмі над царськими вратами в зірчастому кіоті містилася відома чудотворна Почаївська ікона Богоматері. Чудотворне джерело, огорожене залізною огорожею і покрите ковчегом, перебуває усередині церкви Успіння Пресвятої Богородиці [11].

Знаковими об'єктами для розвитку релігійного туризму є:

- Манявський скит, пам'ятка архітектури XVII ст., поблизу с. Манява Богородчанського району. Заснований у 1606 р. Й. Княгиницьким, вихованцем Афонського монастиря. Скит Манявський – аскетичний чоловічий монастир східного обряду (український Афон), визначний осередок духовності, культури і мистецтва України. Зараз це відреставрований ансамбль кам'яних і дерев'яних споруд, обгороджених високою кам'яною стіною з вежами і бійницями – вдалий синтез гірського рельєфу і фортифікаційних забудов.

- Гошівський монастир отців Василіян і церква Преображення Господнього на Ясній Горі у с. Гошеві Долинського району, заснований у 1570 році. Є місцем паломництва християн з різних країн світу, які йдуть сюди, щоб помолитися чудотворній іконі Божої Матері;

- Монастир XVII ст. у с. Погоня (Тисменицький район);

- Караїмський цвинтар у Галицькому районі;

- Приміщення Музею народного мистецтва і побуту Гуцульщини у м. Косів [2, с. 56-58].

Також значний потенціал для розвитку такої специфічної галузі бізнесу як релігійний туризм містить Житомирщина. На території області знаходяться визначні пам'ятки історії та культури – це Овруцький Св. Василівський храм (окремим фрагментам стін храму нараховується понад 900 років), римо-католицький монастир Кармелітів Босих у м. Бердичеві вважається неперевершеним архітектурним ансамблем на теренах всієї України, Чоповицький православний монастир відомий своїм чудодійним джерелом далеко на межах області, є місцем паломництва віруючих з усієї України [6, с. 137-138].

Усього в трьох годинах їзди від Харкова по дорозі на старовинне місто Лубни знаходиться нещодавно відроджений, але все-таки зі значною історією, Мгарський монастир. В1663 році під ім'ям ченця Гедеона в обителі жив Юрій Хмельницький. Цар Петро I, Т.Г. Шевченко, А.С. Пушкін, гетьман Іван Мазепа і багато інших видатних особистостей минувшини бували в стінах Мгарського монастиря. Його історія так і залишається загадкою адже

архіви ченців таємниче зникли після Другої світової війни. Але все ж ченці печуть тут смачний хліб, вирощують квіти і лікувальні трави і намагаються показати нам яке це жити у мирі та гармонії [7, с. 289-290].

До релігійних ресурсів крім матеріальних слід також віднести і духовні ресурси, такі як дива, які творяться в певних місцевостях, укріплюють вірян, а також благодать, яку відчувають віряни під час знаходження в святому місці [5, с. 119-120].

З даної точки зору унікальним є Миколаївський храм в с. Кулевча Одеської області, де знаходяться багато святинь, які здатні дивовижно укріплювати віру православних християн. Тут знаходяться мироточтвий хрест, Казанська ікона Божої матері, біля якої на засохлих гілках лілії без води проростають живі квіти, Іверська ікона Божої матері, що кровоточить, Ікона Спаса Нерукотворного, що самооновилася, а також ікони цілителя Пантелеймона і мученика Георгія, образи яких відбилися на склі кіоту [7, с. 278-279].

Релігійний туризм виконує ряд важливих функцій, серед яких пізнавальна, естетична, виховна. Пам'ятки церковної історії і культури є засобом утвердження національної свідомості і самосвідомості, відтворення історичної пам'яті, виховання патріотизму, розвитку естетичних і художніх смаків.

Шляхом розробки національної мережі релігійних маршрутів, багато з яких мають міжнародне значення, туристичні фірми України спільно з церковними громадами різних конфесій здійснюють «невидимий експорт» церковної культури як невід'ємної складової національної культурної спадщини. В той самий час «невидимий імпорт» церковної культури інших країн сприяє більш чіткому усвідомленню своєї національної культурної самобутності. Таким чином, історико-культурні пам'ятки, що є об'єктами релігійного туризму, перетворюються на культурне надбання людства і є внеском України у скарбницю світової цивілізації.

З кожним роком кількість туристів, охочих відвідати духовні і святі місця України збільшується з помітним приростом 10-15% щорічно [11]. Це пояснюється як релігійними мотивами так і туристичним інтересом. Але якщо раніше туристи готові були спати в спальниках у великих залах храмів і монастирів, прийнявши участь у піших походах, то зараз туристи вимагає значно більше комфорту: двомісний номер з повним набором зручностей. А це

в свою чергу створює передумови до сталого розвитку туристичної індустрії України загалом.

Джерела та література

1. Івченко А. Україна. Путівник. – К.: Картографія, 2007. – 640 с.
2. Кадацька Ю.А. Релігійний туризм в Україні. – К.: Науковий світ, 2003. – 178 с.
3. Конищева Н. И. Проблемы развития религиозно-паломнического туризма в Украине // Вісник ДІТБ. Серія «Економіка, організація і управління підприємствами» (в туристичній сфері). – 2006. – №10. – С. 229 – 235.
4. Любіцева О.О., Романчук С.П. Напрямки розвитку релігійного туризму в Україні // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. “Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості” (10-11 жовтня 2001 р., м. Київ). - К.: Знання України, 2002. – С.61 – 65.
5. Маїло Я.В. Проблеми розвитку релігійного туризму в Україні // Матеріали Всеукр. студентської наук. Конф. “Студентська наука в новому тисячолітті: сучасні проблеми громадського харчування, готельного господарства та туризму” (19-21 квітня 2000 р., м. Київ). - К.: Київський держ. торговельно-економічний ун-т, 2000. – С. 119 – 121.
6. Масляк П.О. Рекреаційна географія. Навчальний посібник. – К.: Знання, 2008. – С. 137 – 139.
7. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2003. – 352 с.
8. Панченко С. А. «Ходіння на прощу» як домінуюча цінність спокутування у православних паломників // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки. – 2011. – Випуск 11. – С. 309 – 318.
9. Сапелкіна З. Є. Релігієзнавчий туризм в Україні // http://tourlib.net/statti_ukr/sapelkina.htm
10. Щербакова Т. В. Духовное содержание паломничества и туризма // Теория и практика физической культуры. – 2000. – №8. – С. 2 – 5.
11. Що являє собою релігійний туризм в Україні? // <http://tutcikavo.co.ua/podorozhi-i-turizm/shho-yavlyaye-soboyu-religijnij-turizm-v-ukrani/>
12. Яроцький П.Л. Філософський аспект паломницького (релігійного) туризму в Україні // Філософія туризму: навчально-методичний посібник / В.С. Пазенюк, В.К. Федорченко. – К.: Кондор, 2004. – С. 143 – 151.

Аннотація

В статтє раскрывається состояние и перспективы развития такого специфического вида туризма как - религиозный туризм. Кратко охарактеризованы ресурсную базу, которой владеет Украина для развития его паломнической и экскурсионной формы.

Ключевые слова: религиозный туризм, паломничество, культурно-историческое наследие.

Annotations

In the article the state and prospects of a specific type of tourism as – religious tourism. Briefly describes the resource base, which has Ukraine to develop its pilgrimage and excursion form.

Keywords: religious tourism, pilgrimage, cultural and historical heritage.